

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВИРОБНИЦТВА СОНЯШНИКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто основні напрямки підвищення конкурентоспроможності виробництва соняшникової продукції.

Ключові слова: виробництво, гербіциди, конкуренція, ціна, ціноутворення.

Summary. In the article the basic directions of increase of competitiveness of production of sunflower production.

Key words: production, herbicides, competition, price, and pricing.

Постановка проблеми. В умовах лібералізації торговельних відносин і загострення конкуренції не менш актуальною, ніж проблема підвищення ефективності виробництва продукції є проблема її вигідної реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти розвитку ринку соняшнику були розглянуті у працях багатьох вітчизняних учених: В. Я. Амбросова, В. Г. Андрійчука, В. І. Бойка, О. Д. Гудзинського, О. Ю. Єрмакова, М. В. Зубця, І. О. Іртишевої, С. М. Кваші, А. В. Ключник, М. Ю. Коденської, В. І. Копитко, О. В. Крисально-го, В. В. Лагодієнка, Д. О. Лазаренка, Ю. О. Лупенка, П. М. Макаренка, М. Й. Маліка, Л. О. Мармуль, О. Б. Наумова, П. Т. Саблука, В. І. Топіхи, І. Н. Топіхи, М. Й. Хорунжого, І. І. Червена, В. І. Шаповалової, О. В. Шабаніної та інших.

Метою статті є аналіз сучасного стану і особливостей функціонування підприємств сільськогосподарської галузі агропромислового виробництва та основних напрямків підвищення конкурентоспроможності виробництва соняшникової продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки держава не застосовує ковзні ціни на продукцію переробки соняшнику, тому доцільно встановити такий порядок ковзкої ціни:

а) встановлюється базисна ціна на дату позиції;

б) здійснюється калькуляція тієї ціни у відсотках, але статтями витрат, виокремлюючи ті, які будуть змінюватися в майбутньому (зарплата, вартість сировини, паливно-мастильні матеріали (ПММ), електроенергія);

в) у контракті фіксується базисна ціна і вказується, що кінцева ціна залежить від зміни цін на сировину, матеріали, ставок зарплати на момент поставки товару.

Таким чином, приймаючи ковзку ціну, виробник отримує гарантований прибуток за рахунок перекладання на замовника своєї продукції додаткових витрат, пов'язаних з підвищенням цін на матеріали, енергоресурси і зарплату. При практично повній відсутності механізмів реаль-

ного впливу на результати господарської діяльності сільські товаровиробники залишаються без орієнтирів щодо вигідніших каналів реалізації виробленої продукції, реальних цін на неї, і тому не в змозі ефективно планувати свою поточну і перспективну діяльність [1].

Власний розрахунок (вигідності, прибутковості та ефективності) і пропонована ціна конкретним покупцем є основними критеріями вибору каналу реалізації сільськогосподарськими формуваннями-виробниками соняшнику. Дефіцит власних оборотних коштів і фінансових ресурсів у цілому зумовили значимість такого параметра, як отримання авансу під майбутній урожай.

Господарства мають можливість у цьому випадку купувати необхідні матеріально-технічні ресурси не у посередників, які істотно завищують ціни, а безпосередньо у виробників. Авансування матеріальними ресурсами (паливом, добривами, гербіцидами), особливо фірмами-посередниками більшість, виробників вважають кабальним, тому що при такій формі розрахунку за реалізований соняшник ціновий диспаритет проявляється найбільш сильно, оскільки вартість ресурсів, проходячи низку посередників, стає вище ринкової.

Грошовий аванс товаровиробники отримують досить рідко і невеликими сумами. Потреба в коштах обумовлює негативне ставлення виробників до бартерної форми розрахунку.

Виробники соняшнику недостатню проінформовані про стан ринку, умови продажу, ціни реалізації. Як правило, інформацію про можливих покупців, ціни, попит на соняшник вони отримують з газет, радіо, телебачення, особистих контактів, реклами. Також необхідно відзначити відсутність маркетингової стратегії у реалізаційній діяльності господарств-виробників соняшнику.

Виробники реалізують отриманий врожай відразу після збирання, згідно з умовами укладених контрактів та отриманих авансів. У цей період ринкові ціни на насіння соняшнику найменші. Тільки господарства мають можливість реалізувати залишки зібраного врожаю протягом року за більш високими цінами. У 85 % досліджених

господарств є власне обладнання для зберігання і переробки соняшнику, що, безсумнівно, є конкурентною перевагою серед виробників.

Проведене дослідження виявило, що, на відміну від минулих років, рішення про канали і форми збуту виробленого соняшнику приймаються безпосередньо в господарствах і в більшості випадків одноосібно керівником. Визначальними критеріями при виборі покупця є ціна і власний розрахунок ефективності реалізації, яка здійснюється в нерівноправних умовах для сільськогосподарських товаровиробників, тому що ціна, умови розрахунків, еквівалентність обміну диктуються покупцями. Виробники змушені погоджуватися на невідгідні умови авансування, вчинення бартерних операцій, розрахунки натуроплатою.

Існує певний дефіцит інформації про стан світового та вітчизняного ринку соняшнику. Заборгованість перед бюджетними установами, постачальниками суттєво стримує стабілізацію, розвиток і підвищення ефективності вітчизняної олійної галузі та є відчутним тягарем для виробників соняшнику. Джерелом підвищення прибутковості галузі є збереження, ефективність і раціональність використання ресурсного потенціалу підприємства в системі господарювання. Основними шляхами підвищення економічної ефективності виробництва, переробки та реалізації соняшнику є зростання валової продукції галузі, зниження витрат на її виробництво, а також оптимізація і вдосконалення каналів реалізації продукції [2].

Аналіз причин падіння ефективності виробництва соняшнику свідчить про брак, моральний і фізичний знос техніки, хронічний дефіцит ПММ, запасних частин, відсутність фінансових ресурсів (особливо їх найбільш ліквідної частини — грошових коштів), а також про необґрунтованість і нераціональність застосовуваних технологій обробітку соняшнику.

Одним із реальних та ефективних напрямків подолання дефіциту кредитних та інвестиційних ресурсів, оновлення машинно-тракторного парку для господарських формувань-виробників соняшнику є лізинг. З урахуванням фактору часу для товаровиробника найбільш прийнятними є: постійні ціни, термін дії яких заздалегідь не визначений; сезонні ціни, термін дії яких визначається періодом часу; ступінчасті ціни, механізм формування яких являє собою низку цінових рівнів на сільськогосподарську продукцію та ресурси в заздалегідь обумовлені строки за попередньо визначеною шкалою.

Рішення щодо встановлення рівня цін на реалізовану сільськогосподарську продукцію (насіння соняшнику та соняшникову олію) повинні прийматися, виходячи з витрат, рентабельності, якості продукції та ринкової кон'юнктури. Кожен товар (вид продукції) агропромислового комп-

лексу і кожен споживаний вид матеріально-технічних ресурсів має ціну, але не кожне господарське формування в змозі самостійно встановити ціну на продавану продукцію і, відповідно, зіставити з цінами на придбані ресурси.

Основними шляхами підвищення економічної ефективності виробництва, переробки та реалізації соняшнику є зростання валової продукції галузі, зниження витрат на її виробництво, а також оптимізація та вдосконалення каналів реалізації продукції.

Найбільш питому вагу в структурі легальних витрат (50–70 %) займають втрати від недобору врожаю, від повної і часткової загибелі посівів, втрати від сплати пені, штрафів та неустойок. Найбільш питому вагу в структурі нелегальних витрат займає необґрунтована перевитрата ТМЦ, розкрадання товарної продукції. Визначення легальних витрат соняшнику має включати комплексну оцінку: загибелі посівів, порушення вимоги до якості посіву та догляду за ними, недобору врожаю, зниження якості олієнасіння за рахунок олійності та підвищення сірості; біологічного ґрунту насіння, простой робочої сили, порушення вивозу продукції, платоспроможності боржників, пені, штрафів, неустойок. Тіньові втрати соняшнику слід враховувати, виходячи зі списання ПММ за завищеними нормами витрат на одиницю площі, завищення площі обробки, за насінням, що не відповідає стандартам, заниження фактичної маси насіння в первинно оприбуткованій масі після доопрацювання, очищення та сушіння, завищення норм природного убутку та норм витрат ПММ, розкрадання продукції. За умови повної ліквідації виявлених у господарствах за допомогою розробленої методики витрат прибуток зросте більш ніж у 3 рази.

На сучасному етапі розвитку виробництва соняшнику одним із найбільш економічно ефективних і екологічно безпечних напрямів розвитку галузі є впровадження селекційно-насінницьких прийомів. В Україні насінництво сортів-популяцій соняшнику ведеться на основі щорічного сортооновлення. При цьому передбачається первинне насінництво: вирощування елітного насіння для насінневих ділянок, насіння першої репродукції для посіву на всіх виробничих площах [3].

Насінницькі посіви треба розміщувати у сіввозміні на полях, де соняшник не вирощували до цього протягом 8–10 років, за найкращими в зоні попередниками: озимої пшениці, ярових зернових, кукурудзи на силос та ін. Не можна допускати накопичень в ґрунті інфекцій, хвороб, видовий і расовий склад яких постійно змінюється, пристосовуючись до нових умов і нових сортів. Порушення чергування в полях сіввозміни веде до збільшення в посівному матеріалі інфекційного початку багатьох хвороб.

Останніми роками широко проводяться роботи з гетерозисної селекції соняшнику, створення міжлінійних і сортолінійних гібридів. На відміну від сортів-популяцій, потужність і життєздатність гібридів першого покоління збільшена порівняно з батьківськими формами. Гетерозисне гібридне потомство соняшнику перевершує обидві батьківські форми за урожаєм насіння, стійкістю до несприятливих умов середовища і т. ін.

Формування й впровадження обґрунтованої сортової та гібридної структури посівів соняшнику дозволить значною мірою підвищити валовий збір насіння соняшнику і, отже, ефективність виробничої діяльності господарських формувань, які обробляють цю культуру.

Якщо порівнювати соняшник з іншими культурами, то виявляється його більша вимогливість до попередників. Головним чинником різного стану сушіння ґрунту є неоднакова потреба рослин у воді. Наприклад, після цукрового буряка або багаторічних трав ґрунтова волога зберігається в шарі 0–220 см. Соняшник висушує ґрунт настільки, що запаси вологи після нього відновлюються тільки під третьою культурою, тобто через 2,5–3 роки.

Багаторічні дані науки і широкий виробничий досвід свідчать про те, що соняшник у сівозміні повинен повертатися на колишне поле не раніше, ніж через 8–10 років, що дозволяє різко знизити забур'яненість посівів, поширення хвороб, шкідників, поліпшити водний і харчовий режим рослин і, отже, значно скоротити втрати врожаю. На жаль, в сучасних умовах це не дотримується.

При беззмінному обробленні соняшника його врожайність знижується як за сортами, так і за гібридами в середньому на 6,9 ц/га. Зменшується маса насіння, вміст жиру в сім'янках — на 0,9–3,0 %, вихід олії з гектара — на 3,0–4,0 ц. Встановлено, що при поверненні соняшнику на колишне поле в сівозміні через десять років його врожайність досягає 24,0 ц/га, чотири роки — 14,0 ц/га, два роки — 9,0 ц/га.

В умовах обмеженого ресурсного забезпечення сільськогосподарського виробництва досить актуальними напрямками підвищення ефективності виробництва соняшнику є раціональні системи застосування засобів захисту рослин і добрив. Так, Інститут олійних культур рекомендує вносити до проведення передпосівної культивування гербициди контактної дії 2,4 Д, кам'яну сіль, раундал.

Однією з основних умов ефективної технології обробітку соняшнику є програмований посів,

який висуває підвищені вимоги до якості насіння. Для посіву необхідні питомо-важкі насіння, які отримують при ретельному сортуванні. В умовах степової зони України оптимальний термін посіву високоолійних гібридів і сортів з урахуванням фізіолого-біохімічних особливостей їх насіння настає в той період, коли середньодобова стійка температура на глибині 10 см досягає 10–12 °С [4].

Висновки з проведеного дослідження. Скорочення втрат і непродуктивних витрат на всіх стадіях агротехнологічного циклу обробітку соняшнику (виробництво, прибирання, післязбиральна доробка, транспортування, зберігання, переробка) є однією з головних умов раціоналізації та підвищення ефективності виробництва соняшнику та олійної галузі України. Від скорочення втрат при збиранні, очищенні, зберіганні кінцевий вихід насіння соняшнику може зрости на 20–25 %, причому витрати на скорочення втрат у 2–3 рази менші, ніж на додаткове виробництво такого ж обсягу продукції.

Досить значущим підходом підвищення ефективності обробітку цієї культури, крім оптимальної сорто-гібридної структури посівів, є чітке дотримання місця соняшнику в сівозміні.

Література

1. Селезньов В. В. Основи ринкової економіки України : посібник [Електронний ресурс] / В. В. Селезньов. — Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18641210/ekonomika/klasifikatsiya_dogovirnih_tsin.
2. Карпова І. В. Проблеми бюджетної підтримки аграрного виробництва в Україні / І. В. Карпова // Збірник тез VII Міжнародної науково-практичної конференції «Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків» (18–19 жовтня 2012 р.). — Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2012. — С. 356–358.
3. Потишняк О. М. Підвищення економічної ефективності функціонування ринку насіння соняшнику та продуктів його переробки в регіоні : автореферат дис. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємством» (Економіка сільського господарства і АПК) / О. М. Потишняк. — Миколаїв, 2008. — 20 с.
4. Ситнік І. Д. Сорти, гібриди олійних культур, ячменю ярого насінництва. Технологія вирощування / І. Д. Ситнік, А. В. Юник, В. О. Дорошук та ін. — К., 2012. — С. 30.